

ЗВО «Університет Короля Данила»
Бібліотека ЗВО «Університет Короля Данила»

Сяяла на сцені та в житті
Софія Віталіївна Тобілевич
(165 років від дня народження)

Довідкове видання

Івано-Франківськ
2025

Сяяла на сцені та в житті. Софія Віталіївна Тобілевич (165 років від дня народження) : : довідкове видання / укл : Чікальова С.О. Івано Франківськ: ЗВО « Університет Короля Данила» , бібліотека, 2025 . 12 с.

15 жовтня 2025 року – 165 років **Тобілевич Софії Віталіївні.** (1860 - 1953).

Тобілевич Софія Віталіївна (уроджена *Дитківська*) — українська акторка, перекладачка, фольклористка, мемуаристка, дружина І. Карпенка-Карого, племінниця Зигмунта Сераковського (одного з лідерів польського повстання 1863 року).

Акторка, фольклористка, письменниця та перекладачка, дружина корифея українського театру Івана Тобілевича (Івана Карпенка-Карого) залишила неповторний слід в історії українського театального мистецтва України і світу.

Вона записала чимало зразків народної творчості : Чернігівщина, Полтавщина, Херсонщина, Київщина, Галичина. Увесь цей матеріал опубліковано у великому збірнику «Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич» (1982).

Вона допомагала чоловікові здійснити переспіви кількох польських драм. Переклала українською мовою «Весілля Фігаро» П'єра Бомарше, «Зачароване коло» Карла Риделя, твори Генріха Сенкевича, арабські, перські, китайські, індійські, італійські народні казки з польських і французьких видань.

Найбільший її внесок в українську культуру – популяризація корифеїв українського театру у працях «Життя І. Тобілевича» (1945), «Корифеїв українського театру. Портрети. Спогади» (1947) та «Мої стежки і зустрічі» (1957).

Значення творчості Софії Тобілевич полягає в її великому внеску в українську культуру як акторки, співачки, фольклористки, але найбільше – у збереженні та популяризації спадщини Івана Карпенка-Карого, видання спогадів про нього та створення збірки українських народних пісень.

Основні аспекти її внеску:

- **Збереження пам'яті про Івана Карпенка-Карого:**

Її мемуари "Мої стежки і зустрічі" та "Життя Івана Тобілевича" стали основним джерелом інформації про життя та творчість видатного драматурга, оскільки сам він не любив про себе розповідати.

- • **Популяризація українського театру:**

Своєю діяльністю, зокрема книгою «Корифеї українського театру. Портрети. Спогади», Софія Тобілевич популяризувала творчість Карпенка-Карого та інших корифеїв української сцени.

- • **Робота з фольклором:**

Вона зібрала велику колекцію українських народних пісень, яка згодом була видана у збірці "Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич", що охоплювала фольклор різних регіонів України.

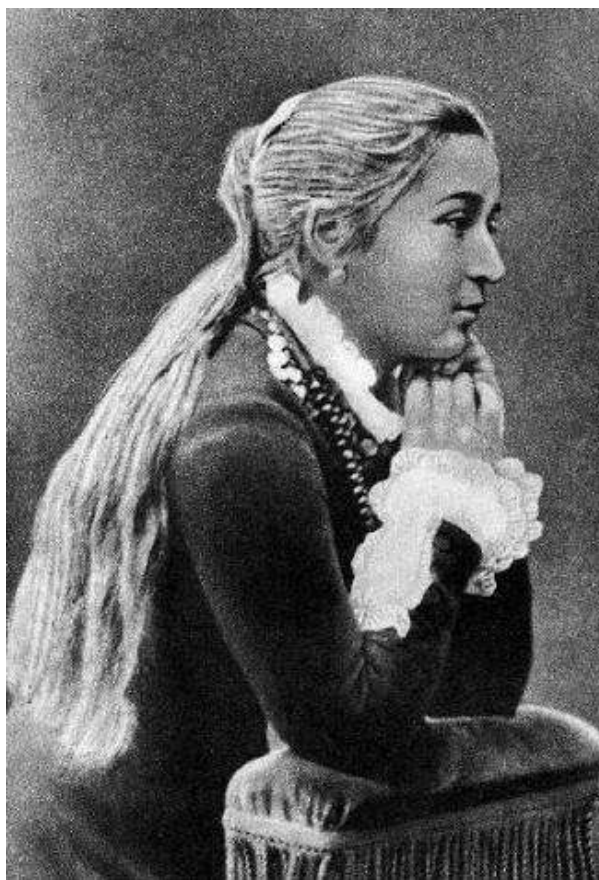
- • **Письменницький талант:**

Її книги, такі як "Мої стежки і зустрічі", відзначаються ясным, поетичним стилем, що свідчить про її самобутній письменницький хист.

- • **Діяльність як акторки та перекладачки:**

Софія Тобілевич була талановитою акторкою, співачкою та перекладачкою (наприклад, переклала комедію Бомарше "Весілля Фігаро"), а також допомагала чоловікові адаптувати українською мовою п'єси інших авторів.

Таким чином, Софія Тобілевич є не просто дружиною Карпенка-Карого, а самобутньою особистістю, яка зробила значний внесок у збереження та розвиток української культури, театру і фольклору.

Софія Віталіївна Тобілевич (*дівоче прізвище Дитківська*)

українська акторка, перекладачка, фольклористка, мемуаристка, дружина
І. Карпенка-Карого, племінниця Зигмунта Сераковського
(одного з лідерів польського повстання 1863 року)

Софія Віталіївна Дитківська (Тобілевич) народилася 15 жовтня 1860 року в с. Новоселиця Жмеринського району Вінницької області у збіднілій польській шляхетській родині.

Грамоту здобувала самотужки, початкові уроки та книги давав дядько Ян Сераковський. Пізніше в одній із родин, де працювала, познайомилася з діячкою польського національного руху, домашньою вчителькою Броніславою

Сидорович. Саме вона й допомогла в самоосвіті. Природна обдарованість та наполегливість дозволили Софії швидко опанувати шкільну програму, вивчити російську, німецьку та французьку мови, ознайомитися із класикою зарубіжної літератури, світовою історією. Напружена праця Софії Тобілевич у здобутті освіти дала їй можливість і самій перейти на педагогічну роботу.

Разом із поміщицькою родиною, у якій працювала, вона 1883 року потрапила до Києва.

Життя на сцені

Лише за чотири роки родина Тобілевичів змогла повернутись до улюбленої справи — з Івана Карпенка-Карого зняли поліційний нагляд. До трупи Миколи Садовського прийшла і Софія Тобілевич. Тепер вже теж як акторка, а не хористка.

Сама ж вона найпродуктивнішим періодом свого життя називала роботу в трупі Панаса Саксаганського та, власне, Івана Карпенка-Карого. Там вона сяяла на сцені з 1890 і до 1907 року.

Спогади про той період і колег по творчому цеху вона помістить на сторінки книги «Корифеї українського театру. Портрети. Спогади».

Найвідомішими ролями Софії Тобілевич театрали називають серед інших Терпелиху з «Наталки-Полтавки» Івана Котляревського, баби Бушлі з «Чумаків» Івана Тобілевича і Лимерихи з «Лимарівні» Панаса Мирного.

Починаючи з 1908-го Тобілевич стає акторкою київського театру Миколи Садовського. Це, до речі, був перший постійний український театр Російської імперії. А вже у 1920 році вона вийшла на сцену Нового драматичного театру імені Івана Франка, що у Чернівцях.

Покидає сцену талановита актриса у свої 75. Позаду залишаються численні роки гастролей із найвизначнішими українськими акторами того часу й назавжди щира любов публіки.

Театральна труппа Саксаганського та Карпенка-Карого

Сценічну діяльність почала як хористка у трупі М. Старицького (1883–1884) .

У жовтні 1883 року нова театральна труппа, доповнена великим хором, створена М. Старицьким та М. Лисенком, гастролювала у Єлисаветграді. Там до неї, прибравши сценічний псевдонім Карпенко-Карий, вступив Іван Тобілевич. Відтак відбулося ближче знайомство овдовілого на той час І.Тобілевича з хористкою Дитківською, яке переросло у кохання. Невдовзі вони одружилися.

Перебуваючи в середовищі М. Лисенка і М. Старицького, Софія Дитківська була залучена до фольклористичної роботи.

Не театром єдиним

Не дарма кажуть, що талановиті люди талановиті в усьому. Цей вислів ідеально описує і нашу видатну землячку.

Крім того, що вона зі сцени вражала глядачів своїми акторськими здібностями, Софія Тобілевич прославилась і як талановита фольклористка, і як майстерна перекладачка, і як уважна до деталей мемуаристка.

Коли жінці не було ще 50 років, помер Іван Карпенко-Карий, то ж чимало спогадів про нього збереглись саме завдяки Софії.

Відомо, що один із варіантів спогадів про Тобілевича увійшов до шостого тому «Творів» письменника, який опублікували у 1931 році. Та вже у 1945-му вони стали повноцінною книгою «Життя Івана Тобілевича».

«Статті Софії Тобілевич про Кропивницького, Старицького, Саксаганського, Заньковецьку, Карпенка-Карого, Садовського, Садовську-Барілотті, що друкувалися в різний час у періодиці, побачили світ окремою збіркою «Корифеї українського театру. Портрети. Спогади» (1947), — нагадують дослідники. — Проте, основною справою життя Софії Тобілевич стала книга «Мої стежки і зустрічі», видана посмертно у 1957 році».

Не можемо не згадати й про перекладацьку діяльність акторки. Ще коли вона разом із чоловіком жила в Новочеркаську під час заслання, переклала твір відомого польського драматурга Галасевича «Чортівська лава». Крім того, вона допомогла Карпенку-Карому переробити драму поляка Юзефа Кореньовського «Гуралі», а також зробити драматичну версію «Суженого конем не об'їдеш» (за твором «Наш друг Фріц» Еркмана-Шатріана).

Додамо, що Софія Тобілевич серед іншого ще переклала драми «В липневу ніч» Горчинського, «Зачароване коло» Риделя і комедію «Весілля Фігаро» Бомарше.

Протягом життя вона перекладала польські драми такі як «В липневу ніч» В. Горчинського, «Зачароване коло» Л. Риделя, комедію «Весілля Фігаро» П. Бомарше, драму «Ганнеле» Г. Гауптмана тощо.

Основним літературним доробком С. Тобілевич стали її мемуари та театрознавчі статті, за які вона була прийнята до Спілки письменників.

З березня 1890 року до 1907 року Софія Тобілевич працювала у трупі П. К. Саксаганського та І. К. Карпенка-Карого. Про діяльність цієї найкращої тоді української трупи згодом написала спогади.

1908–1916 роки — акторка Театру Миколи Садовського в Києві (першого стаціонарного українського театру).

Після смерті І. Тобілевича працювала над спогадами про український театр, окремі частини яких публікувалися в «Літературно-науковому віснику» 1912–1913 роках. 1945 року ці мемуари вийшли окремою книжкою під навою «Життя Івана Тобілевича».

1920–1921 — грала у Новому драматичному театрі ім. І. Франка під керівництвом Гната Юри (м. Черкаси).

1926–1930 — гастролювала разом з М. Садовським та П. Саксаганським у різних периферійних театрах.

1935 — зійшла зі сцени.

Останні роки життя

Наша видатна землячка Софія Тобілевич прожила довге й насичене життя. Не стало її на 92-му році життя, 7 жовтня 1953-го. Поховали актрису в Києві на Новобайковому кладовищі.

Розповідати про видатну акторку можна багато, хоч часто вона залишається недооціненою, затьмареною постаттю талановитого чоловіка. Софія Тобілевич сяяла на сцені та поза нею і внесок її у культурний розвиток України переоцінити неможливо.

Померла 07 жовтня 1953 року в м. Києві.

Також, завдяки популяризації Софією Тобілевич творчості І. Карпенка-Карого було збережено хутір Надія, що згодом, за висловом О. Гончара, став «українською театральною Меккою»

Пам'ять

- Похована у Києві на Новобайковому цвинтарі, далеко від головної алеї, близько від військових поховань. 1963 року надгробка не було, на білій мармуровій таблиці був напис: *Тобілевич Софія Віталіївна 1858 15/5 — 1953 7/10.*
- На фасаді будинку у Києві, на вулиці Олександра Кониського, 81, де містилася меморіальна кімната-музей С. В. Тобілевич, є меморіальна таблиця, виготовлена з білого мармуру. Напис позолочено: *У цьому будинку з 1915 по 1953 жила письменниця і діяч українського театру Софія Віталіївна Тобілевич. Урочисте відкриття таблиці відбулося 8 липня 1958 року. Виготовлена за проектом архітектора В. І. Шляхового.*

Праці Софії Тобілевич

Тобілевич усе життя колекціонувала народну творчість. Софія надала важливу допомогу польському фольклористу Чеславу Нейману в його дослідженнях: він записав понад 300 пісень і зразків оповідних жанрів для серійних видань Краківської академії наук, а вона відтворювала польською транскрипцією українську мову. Результатом роботи стала публікація “Етнографічних матеріалів з околиці Плискова Липовецького повіту. Зібрала З. Д. (тобто Зося Дитківська). Опрацював Ч.Нейман”.

Ця праця надихнула на створення власної роботи, яка згодом перетворилася на великий збірник “Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич”, до якої увійшов фольклор Чернігівщини, Полтавщини, Херсонщини, Київщини, Галичини

Статті Софії Тобілевич про М. Кропивницького, М. Старицького, П. Саксаганського, М. Заньковецьку, І. Тобілевича (Карпенка-Карого), М. Садовського, М. Садовську, що друкувалися в різний час у періодиці, було видано окремою збіркою «Корифеї українського театру. Портрети. Спогади» (1947). Але основною справою Софії Тобілевич стала її книга «Мої стежки і зустрічі», видана посмертно 1957 року.

Тобілевич, Софія. Мої стежки і зустрічі / Софія Тобілевич. – Київ: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1967. – 472 с. : іл..

Спогади С. В. Тобілевич - дружини класика українського театру І. Карпенка-Карого, актриси українського театру і письменниці, охоплюють період від початку 80-х років минулого століття до наших днів.

Вона протягом багатьох років працювала з найвидатнішими діячами української культури – Лисенком, Старицьким, Кропивницьким, Заньковецькою, братами Тобілевичами. Про їх творчу роботу, про долю українського мистецтва у дожовтневий час і за радянської влади розповідає книга.

Тобілевич, Софія.

Корифеї українського театру / Софія Тобілевич; ред., передм., прим. О. Борщаговського. – Київ: Мистецтво, 1947. – [136] с. : фото.

Завдання цього збірника - розповісти театральній молоді Радянської України про найголовніше, що було в житті й творчості корифеїв українського театру. Нариси С. Тобілевич не можна віднести до мемуарної літератури. Для цього їм не вистачає повноти й докладності. Ці нариси стоять між мемуаристикою і публіцистикою. Призначаються для театрознавців, літературознавців, усіх, закоханих в український класичний театр.